

MOLNÁR ZSOLT

A magyar nyelv az 1925-ös népiskolai tantervben

A tantervi szabályozás minden korszakban alapvető fontosságú volt a közoktatás számára, hiszen meghatározza, mit és milyen szellemben kell tanítani az iskolákban. A tanterv nemcsak a tudásanyag kiválasztását irányítja, hanem az oktatás értékrendjét, célrendszerét is tükrözi. A trianoni békeszerződést követő években, a nemzeti újjáépítés és önazonosság-keresés időszakában különösen fontossá vált, hogy az iskola egységes szellemben szolgálja a társadalmi és kulturális megerősödést. Az ideológiai háttérrel Klebelsberg Kunó kultúrpolitikai elvei alakították, aki 1922-től közel egy évtizeden keresztül vezette a vallás- és közoktatásügyi minisztériumot.

Klebelsberg, a konzervatív reformer a dualizmus kori oktatáspolitikai alapokat – a Trianon utáni helyzetre adaptálva – a neonacionalizmus ideológiájával egészítette ki, amely

az ő meghatározása szerint „a pozitív, az aktív, a produktív, a konstruktív emberek szolidaritását jelenti, a munkás, az alkotó emberek szent összefoglalását a rombadőlt haza újjáépítésének nagyszerű munkájában; öntudatos összefogást a kritika túltengésével, a hiperkritikával s általában a negatív emberekkel szemben”¹. Fontos célként hirdette meg az úgynevezett kultúrfölényt, amely során el kell érni, hogy „Magyarország Európa e részének kimagaslóan a legműveltebb állama legyen.” Ahogy a miniszter fogalmazott: „Meg kell mutatnunk a nagy nemzeteknek, a világ közvéleményének, hogy nagyobb a magyar nemzet belső értéke, mint a bennünket környező és a mi rovásunkra nagyra tett népeké. Ennek pedig a művelt nyugat szemében a fokmérője a műveltség”². Kornis Gyula oktatáspolitikus nyíltan is kimondta a kor nevelési célkitűzéseit: „Iskoláink tanterv-

1 Idézi: KORNIS Gyula: *Kultúra és nemzet*. Budapest, 1930, 43.

2 KLEBELSBERG Kuno, *Neonacionalizmus*, Athenaeum, Budapest, é.n. 20–26.

ében minden nemzeti tárgynak (magyar nyelv, történelem, irodalom, földrajz) csak egy tengely körül kell forognia: az integer Magyarországra körül. Meg kell teremtenünk az irredentizmus leghatékonyabb pedagógiáját.”³

Ebben a szellemiségben született a Klebelsberg-féle népiskolai tanterv, amelyet éppen száz éve, 1925-ben vezettek be az elemi iskola mind a hat évfolyama számára. Az életbe léptető miniszteri rendelkezés kiemelte, hogy „az új tanterv a régi tanterv szerves továbbfejlesztése (...), és az új a régiben kijelölt irányokat építi tovább”.⁴ Nevelésközpontúságával, a gyermek fejlődésének és tevékenységének előtérbe állításával, valamint a tantárgycsoportok, egyes tantárgyak bizonyos fokú átalakításával mindenképpen eltért a korábbi, 1905-ben született szabályozástól.

„A népiskola célja a hazának vallásos, erkölcsös, értelmes és öntudatosan hazafias polgárokat nevelni, kik az általános műveltség alapelemeit bírják és képesek arra, hogy ismereteiket a gyakorlati életben értékesítsék” – hirdeti a tanterv bevezetője.⁵ A Néptanítók Lapja 1925. évi XXIII–XXIV. száma minden bizonynyal ezért tartotta az új tanterv legértékesebb részének a magyar nyelv tanítását mint a nemzeti öntudat és a kulturális egység megerősítésének eszközét. Az anyanyelvi kultúrához tartozó tantárgyak oktatása ugyanis a szabályozás szerint egymást kiegészítve szolgálta a nemzeti hagyományok, a történelmi múlt és az erkölcsi értékek közvetítését: „cél (...) az otthon, a szülőföld, a nép és a haza meg szerettetése; a vallá-

Gyerekek 1925-ben. Fortepan

sos és erkölcsi alapon nyugvó nemzeti műveltség elemeinek biztosítása”. A tanterv a népnyelv ápolását is fontosnak tartotta, ugyanakkor törekedett a nyelvi egység megteremtésére, ami különösen hangsúlyos volt a szétszakított nemzet kulturális integritásának megőrzésében.⁶

Az alábbiakban röviden áttekintjük, miként jelentek meg az anyanyelvi kultúrához kapcsolódó műveltségi területek és azok szabályozásai a száz évvel ezelőtt megalkotott tantervben.

Beszéd- és értelemgyakorlatok

A *Beszéd- és értelemgyakorlatok* 1868-tól 1963-ig szerepeltek a tantervekben – változó tartalommal, változó névvel –, a nem magyar anyanyelvű iskolákban ez a magyar nyelv oktatásának is az eszköze lett.⁷ Olyan multi- és interdiszciplináris tantárgyat alkottak, amely komplexitásánál fogva hatékonyan szolgálta a literációs készségek és képességek átfogó fej-

3 KORNIS Gyula, *Kultúrpolitikánk irányelvei*, Új Magyar Szemle. 1921. március. 285–310.

4 Idézi: *Felekezeti népiskolai tantervek (1868–1948)*. Szerk. Mészáros István. Országos Köznevelési Intézet, Budapest, 1996, 42.

5 *Tanterv az elemi népiskola számára*. Királyi Magyar Egyetemi Nyomda. Budapest, 1925. 9.

6 Néptanítók Lapja, 1925. XXIII–XXIV. szám. 8.

7 ADAMIKNÉ JÁSZÓ Anna, *Az olvasás múltja és jelene. Az olvasás grammatikai, pragmatikai és retorikai megközelítésben*, Trezor, Budapest, 2006. 59.

Életkép, 1925. Fortepan/Korbuly család

lesztését.⁸ „Nevét két kiváló alaki céljáról: a beszéd és értelem gyakorlásáról vette. E tanítás körében tanulja meg először a gyermek, hogy kell a dolgokat nézni, itt kezd meg a dolgokkal való bánást, hozzászokik, hogy figyelmét a dolgok egyes tulajdonságaira, részeire, viszonyaira irányozza, rá kezd eszmélni arra, amit tesz, érez, szóval ez a tanítás vezeti be a dolgok elemzésébe és készíti elő arra a későbbi munkájára, midőn majd külön tanulja az egyes tárgyakat.”⁹ Egyetlen tantárgy keretén belül változatos módszertani eszköztárral (pl. rímes, ritmusos versikék, az íráselemek rajzolása) készítette elő az írás- és olvasástanítást, bővítette a tanulók

szókincsét, valamint a megfigyelésre építve fejlesztette gondolkodásukat: az elemzés, szintézis és összehasonlítás képességét. E tevékenységek szerves egészet alkotva együttesen szolgálták a fogalmazási készség megalapozását.¹⁰

Az 1925-ös magyar nyelvi tanterv külön hangsúlyt fektetett a helyes és választékos beszéd, valamint az anyanyelvi kifejezőkészség fejlesztésére, mert ezeket a művelt, tudatos magyar állampolgár alapvető ismerveinek tekintette. A tantervet bevezető rendelet szerint „a magyar beszéd- és értelemgyakorlatok tanítása (...) már az első osztályban kezdődik. A tanítónak tehát teljesen tisztában kell lenni a magyar beszédtanítás módszerével, a tanítandó anyaggal és a tanítás menetelével.”¹¹

A klebelsbergi tanterv újítása, hogy a beszéd- és értelemgyakorlatokat nem külön tantárgyként kezelte, hanem beolvasztotta a magyar nyelv tárgykörébe, egyben pedig kiterjesztette a harmadik és a negyedik osztály anyagára is. Ezzel áthidalta azt a hézagot, mely a népiskola második osztályában lezáródó beszéd- és értelemgyakorlatok és az ötödik osztályban fellépő, az anyanyelvi kultúrára szorosan épülő tárgyak között volt. Az életbeléptető rendelet vonatkozó része „a beszéd- és értelemgyakorlatoknak a magyar nyelv tárgykörébe való olvasztását azzal indokolja, hogy e gyakorlatoknak beszéd- és fogalmazási készséget fejlesztő, valamint kedélynevelő és erkölcsnevelő fontosságát ki kell emelnünk a pusztá értelemfejlesztéssel szemben.”¹²

A beszéd- és értelemgyakorlatok célrendszerein belül hangsúlyosan szerepelt a „a tör-

8 JUHÁSZ Valéria, *A beszéd- és értelemgyakorlatok tantárgy célja, tartalma és módszertana Nagy László vezérkönyve alapján*. In: *Kommunikáció és beszédfejlesztés a gyakorlatban*. Konferenciakötet. Szegedi Tudományegyetem Juhász Gyula Pedagógusképző Kar, Szeged, 2020. 82.

9 Tanterv és utasítás az elemi népiskola számára, Budapest, 1907. 115.

10 JUHÁSZ i. m. 28.

11 *Vezérkönyv a magyar beszédnek idegenajkú iskolákban való tanításához*, Franklin Társulat, Budapest, 1926. 9.

12 KÖRÖSI Henrik, *Az új népiskolai tanterv*, Néptanítók Lapja, 1925. június 2. 2.

ténelmi érzék felkeltése, a községhez való ragaszkodás, a kegyelet érzésének fejlesztése”. A második osztályos órákon például így jelent meg a község múltjával, a település és lakosai eredetével való megismerkedés igénye is. Kiemelten kezelte a tantervi előírás a templomok, a fellelhető emlékhelyek, emléktáblák, a legrégibb házak és családok bemutatását, továbbá, a múltban pusztító árvizek, tűzvészek, járványok és háborúk, illetve az iskola történetének ismertetését.¹³ A közösségi kohézió és a szolidaritás érzésének erősítését szolgálták azok a tematikus beszélgetések, amelyek a lakosság foglalkozási szerkezetére, nyelvi és vallási sajátosságaira a közmunkák megszervezésére, a tűzoltóság működésére, valamint a helyi piac gazdasági és társadalmi szerepére irányultak. A mesterségek műhelyeinek, a település határának, a temetőnek, illetve a helyi történelmi emlékhelyeknek a felkeresésére szervezett séták és kirándulások a szemléltető oktatás eszköztárát gazdagították, egyben a tapasztalati úton történő ismeretszerzést segítették elő. Az a tantárgy a harmadik évfolyamon kiegészült a szűkebb környezet komplex földrajzi és természeti adottságainak feltárásával. A tanulók megismerték lakóhelyük domborzati és vízrajzi viszonyait, a jellemző talajtípusokat, valamint a növény- és állatvilág alapvető sajátosságait. Az ismeretanyag azonban túlmutatott a pusztán leíró jellegű szemléleten: a pedagógusnak a helyi közösség eredetét, letelepedését és a település történeti múltját is be kellett mutatnia, így a tananyag részévé váltak a helytörténeti vonatkozások. A tanulási folyamatot a térképrajzolás gyakorlata is segítette. A lokális történelem feldolgozása során hangsúlyt kaptak

a nemzeti történelem azon eseményei, amelyek a település közvetlen környezetében zajlottak, valamint azoknak a jelentős személyiségeknek az élete és munkássága, akik a térséghez kötődtek. A tananyagban emellett a néprajzi és művelődéstörténeti elemek is megjelentek: a tanulók megismerkedtek a környék hagyományos építészeti formáival, népművészetével, valamint a népi kultúra szimbolikus és szóbeli megnyilvánulásaival. Ez utóbbi körébe tartoztak a találós kérdések, időjósító mondások, szólások, tréfák, gyermekdalok, népi játékok, továbbá a helyi mondák és mesék is.¹⁴

Olvasás-írás és nyelvi magyarázatok

A tanterv az olvasás és az írás tanításához a fonomimikai módszert javasolta. A módszert a népiskolai oktatásban Tomcsányiné Czukrász Róza mátyásföldi tanítónő honosította meg a századforduló éveiben. A módszer arra a felismerésre épül, hogy a hangot és betűt jelképező gesztus (fonomimika) mozdulata a gyermekeknek örömet okoz, gyorsabbá teszi a rögzítést, a differenciálást és az összeolvasást.¹⁵ Korábban sok vitát váltott ki az alkalmazása, különösen a férfi tanítók elleneztek, mert játékosnak, s ezáltal komolytalannak tartották. A korszak kiemelkedő pszichológusa, Nagy László a kezdetektől ismerte és a következőképpen foglalt állást mellette: „A fonomimikai jelek alkalmazásának célja főleg az, hogy a hangoknak szótagokká való összefűzését megkönnyítse.”¹⁶ A tudományos megalapozottság minden bizonnyal szerepet játszott abban, hogy a Klebelsberg-féle tanterv előtérbe helyezte ezt a módszert.

¹³ Tanterv, 1925. i. m. 16.

¹⁴ *Tanterv az elemi népiskola számára*, Királyi Magyar Egyetemi Nyomda. Budapest, 1925. 16.

¹⁵ ADAMIKNÉ JÁSZÓ Anna, *A magyar olvasástanítás története*, Tankönyvkiadó, Budapest, 1990.

¹⁶ TANCZ Tünde, *Egy jelképes olvasás- és írástanítási eljárás a múlt századból. Tomcsányiné Czukrász Róza fonomimikai módszere*. Neveléstörténet, 16. évf. 3–4. sz. (2019.) 119.

„Fontos cél az olvasmányok megértése, hogy a gyermek (...) íróinknak és nagy költőinknek gondolatait felfogja és érzelmeit átérezze, az értékes olvasmányokat megkedvelje és élvezni tudja.” – olvasható az 1925-ös tantervi szabályozásban. Az olvasás tanítása szorosan összefüggött a helyesírási készség elsajátításával. Az első osztályosok számára kiadott ábécéskönyv a szótagolva olvasást helyezte előtérbe, amely egyrészt könnyíti a kisdíákok számára a szavak olvasását, másrészt lehetővé teszi az egyik fontos helyesírási alapelv, a szóelemzés elsajátítását.¹⁷ Második és harmadik évfolyamon előírja a tanterv a folyékony olvasás mellett az értelmes olvasást, illetve annak továbbfejlesztését is: „irodalmi kiejtéssel, természetes hanghordozással, a kellő szünetek megtartásával” kell tudni olvasni, illetve elvárás „a tanult költemények értelmes és szép elmondása”. Negyedik évfolyamon „az értelmes olvasás teljes kifejlesztése, az olvasottak megértése és másokkal való megértetése”, az ötödik és a hatodik évfolyamon pedig „a szép olvasás és a kifejező előadás” irányába való törekvés a cél.¹⁸

Nézzünk bele röviden az előírt olvasmányok tárgykörébe is. A folyékony olvasás elsajátításához „az ábécés-könyv anyaga I. osztályban: apró népköltési versek, mondókák, népmesék, népdalok, rövid elbeszélések, találós kérdések, leírások, kiváló költőink gyermekversei, imádságok, köszöntők”. Második évfolyamon, ahol a folyamatos olvasás már követelmény: „az otthon, a család; a község mint lakóhely, a község belső és külső rendje, múltja; külső területe, a változó évszakok és egyéb természeti jelenségek, az ember s az őt környező növény- és állatvilág élete”. Harmadik évfolya-

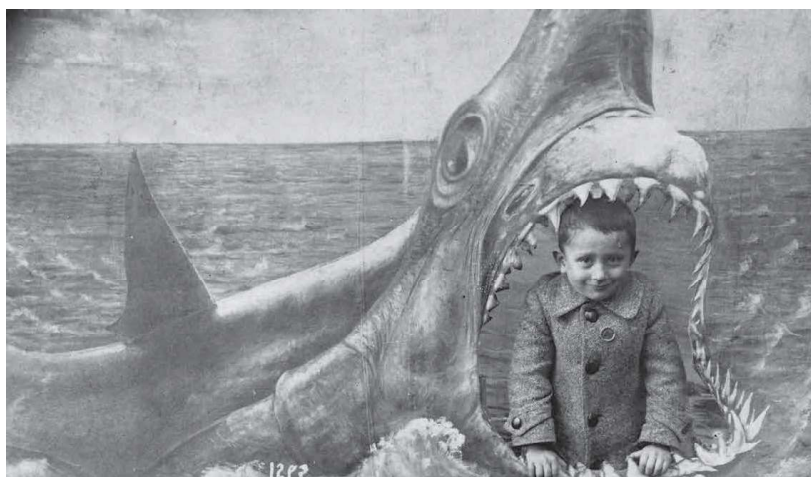
mon: a szülőföld erkölcsi, szellemi, társadalmi, természeti és gazdasági életének tárgyköréből vett képek (...) közmondások, pépdalok, népmesék; nemzeti hősmondák”. Negyedik évfolyamon: Történeti elbeszélések, nemzeti történetünk néhány sorsdöntő eseménye napjainkig (...) Képek a falu és város gazdasági életéből (a hazai ipar pártolása). Képek a földművelő, iparos és a szellemi munkások életéből”. Az ötödik és hatodik évfolyamon: „A nép főbb szellemi alkotásai eredetiben, esetleg kiváló írók feldolgozásában. Nagy magyarok rövid, életrajzszerű képei napjainkig. A magyarság a világháborúban. A trianoni béke. (...) Nagy magyaroknak, egy-két világtörténeti alaknak életrajzszerű képei. (...) Fölfedezések, találmányok; magyar utazók és föltalálók, nagy alkotások. Jeles mondások: Széchenyi, Kossuth, Eötvös, Deák, Kölcsey stb. műveiből”. Memoriterekkel a második évfolyamtól találkozunk, öt év alatt mintegy harminc megtanulandó irodalmi alkotást sorol fel a tanterv. Néhány ezek közül: *Himnusz*, *Szózat*, Petőfi: *Tisza*, *Nemzeti dal*, Pósa Lajos: *Magyar vagyok*, Arany János: *Mátyás anyja és Családi kör*, Tompa Mihály: *A madár faihoz*.¹⁹ A felsorolásból láthatjuk, hogy a népiskolai nevelési-oktatási céloknak megfelelően kiemelt szerepet kapnak a szülőföld iránti szeretet, illetve a nemzettudat erősítését célzó költemények.

Az írás az első osztályban jelent meg külön tantárgyként, ahol fontos feladatként szerepel „a nyomtatott és írott kis- és nagybetűk megismerése (...), könnyebb szavak és rövidebb mondatok leírása”. A tanulóknak ismerniük kellett a tanév végére az írásjeleket: előírás „a pont, a vonás, a felkiáltójel, a kérdőjel, használata”. Kiemelt szerep jutott a szépírás taní-

17 Lásd. TOMCSÁNYINÉ CZUKRÁSZ Róza, *A magyar gyermek első könyve (magyar abc és olvasókönyv)*. Lampel R. Könyvkiadóvállalata, Budapest, 1933.

18 Néptanítók Lapja 1925. XXIII–XXIV. szám. 13.

19 Tanterv, 1925. i. m. 20–22.

Fotóparaván, 1925. Fortepan/Kenderessy Tibor

tásának, melynek megtanítására „a tanító bármely általánosan használt eljárást követhet”.²⁰ Nagy hangsúlyt fektet a tanterv a helyesírásra, melynek tanítását a második évfolyamtól írja elő. Ezért látjuk például, hogy az első osztályosok számára készült ábécéskönyben az írás és olvasás tanításánál eleinte még nem tesznek különbséget a kis és nagybetűk között. Míg meg nem tanulják a gyerekek az ábécét, addig minden szót – még a tulajdonneveket is – kisbetűvel írva látjuk a tankönyvben.²¹ A második évfolyamon „a gyermeknek a helyesírásra vonatkozólag már sok szemlélete van, melyeket írásban már alkalmazott és gyakorolt is. Ismeri a beszéd hangjait s le tudja írni azok jegyeit, a kis- és a nagybetűket. A szavak tiszta kiejtésében és hangokra való bontásában is van már némi gyakorlata.” – indokolja a tantervhez kapcsolódóan később kiadott utasítás a helyesírás

és a nyelvi magyarázatok tanításának szükségességét ezen az évfolyamon.²² Az utasítás kiterjed arra is, hogy a helyesírás készsége nem szerezhető meg gyakorlás nélkül: „A helyesírás gyakorlásának és a készség megszerzésének eszközei: a másolás, a tollbamondás, az emlékezetből való íratás, (...) a fogalmazás s minden írásbeli munka, melyet a gyermekkel végeztetünk.”²³ A helyesírás tanításának szoros kapcsolatban kell lennie a nyelvtani magyarázatokkal is: „(...) ha nyelvi magyarázat közben olyan mozzanathoz

érünk, melynek helyesírási vonatkozása van, vétessük azt észre, helyesírási szempontból világítsuk meg s ezzel tudatosítsuk a helyesírást. Ilyen vonatkozásokkal már a II. osztály nyelvi magyarázatai közben is többször találkozunk. Pl. az írásjelek használata; a rövid és hosszú magánhangzók; a mássalhangzók s ezek kettőzése; a szavak szétválasztása stb.”²⁴

Fogalmazás

A tanterv előírja, hogy a gyermek „gondolatait és érzelmeit (...) írásban is szabatosan ki tudja fejezni”.²⁵ A fogalmazás különvált az írástól, hogy „annak nagy jelentősége kidomborodjék és hogy a beszéd- és értelemgyakorlatokkal megindult szóbeli fogalmazás az írásbeli fogalmazás rendszeres gyakorlásával méltó betetőzést nyerjen” – írja Klebelsberg az életbelép-tető miniszteri rendeletében.²⁶ A fogalmazás

20 Néptanítók Lapja, 1925. XXIII–XXIV. szám. 12.

21 Lásd. TOMCSÁNYINÉ CZUKRÁSZ Róza: *A magyar gyermek első könyve (magyar abc és olvasókönyv)*. Lampel R. Könyvkiadóvállalata, Budapest, 1933.

22 DROZDY Gyula-PETRÓCZI István, *Népiskolai egységes vezérkönyvek 10. Helyesírás és nyelvi magyarázatok a II. osztályban*, Magyar Királyi Egyetemi Nyomda, é.n. 6.

23 DROZDY-PETRÓCZI, i.m. 8.

24 DROZDY-PETRÓCZI, i.m. 11.

25 Néptanítók Lapja 1925. XXIII–XXIV. szám. 12–14.

26 Tanterv, 1925. i. m. 5.

Apa és a gyerekek, 1925. Fortepan/Fekete Bernadett

tehát önálló tárgyként jelent meg, nem az írással karöltve, mely szintén külön tárgy és nem az olvasmánytárgyalás következményeként s végül nem nyelvtani magyarázatokkal kapcsolatban.²⁷ Klebelsberg indoklásában azért tartotta fontosnak a fogalmazás külön kezelését, mert úgy vélte, hogy a gyermek önállósága és egyénisége csak így bontakozhat ki igazán: „(...) a fogalmazás nem egyéb, mint a gyermek egyéniségének megnyilvánulása, értelmének, érzelmeinek kifejezése, szerzett tapasztalatainak leszűrődése; alkalom az alkotó képzelet és önálló gondolkodás foglalkoztatására, a természeti szépségek és emberi alkotások megfigyelésére, azoknak lefestésére, átélt események írásban való elbeszélésére.”²⁸

A fogalmazás a második évfolyamon kezdődött, hiszen a gyermek addigra rendelkezett már olyan szókincscsel, hogy a beszéd- és értelemgyakorlati anyagról pár mondatba foglalható egységet szóbelileg megfogalmazzon és leírjon. „Még inkább bővül szókincse a III. osztályban, hol nemcsak az iskolában tanultak és olvasottak, hanem saját tapasztalatai alapján fogalmaz meg először s aztán szóbelileg ír le valamit”. A harmadik évfolyamon a tanulók szókincse tovább gazdagodik. Ekkor már nem csupán az iskolában tanult ismeretekre és az olvasmányaikra támaszkodnak, hanem saját tapasztalataik alapján is képesek megfogalmazni gondolataikat – először szóban, majd írásban is. A tanterv szerint mindez természetesen a tanító irányításával, közös előkészítéssel és megbeszéléssel történik. A tanító gondosan előkészíti az órát, ismerteti a használható kifejezéseket, és a gyerekekkel együtt alakítja ki a fogalmazás menetét. Később a tanító szerepe fokozatosan háttérbe szorul. A negyedik osztályban már csupán a gondolatok elrendezését, vagyis a logikai szerkezetet kell a tanító irányításával meghatározniuk a tanulóknak. Felsőbb évfolyamokon pedig a diák teljesen önállóan dolgozik: minden tanuló egyéni bánásmódban részesül, s fogalmazásaiban mindinkább megmutatkozik saját szemlélete, gondolkodásmódja és eredetisége.²⁹ A fogalmazás tanításának fontos feladata, hogy „fokozatosan szoktassuk a gyermeket arra, miszerint gondolatait őszintén feltárja, igyekezzék formába önteni, hangsúlyozva, hogy az a feladat lesz jó, amelyben önálló gondolatok vannak” – olvasható egy korabeli szakmai tanulmányban.³⁰

27 VASADI Lajos, *A magyar nyelvi tárgykör az új tantervben*. Néptanítók Lapja, 1925. XLI–XLII. szám. 17.

28 VASADI, i. m. 18.

29 Tanterv, 1925. i. m. 24–25.

30 VASADI, i. m. 19.

A tanító mint a tanterv lelke

„A tanterv csak egy jól kidolgozott keret, amelybe lelket önteni a tanító feladata és nemes hivatása.” – írja Kőrösi Henrik pedagógiai szakújságíró, a Néptanítók Lapjának szerkesztője a Klebelsberg-féle tanterv bevezetése kapcsán.³¹ A megállapítás valóban igaz, hiszen a népiskolai tanterv rögzítette a tartalmakat és a módszereket, de a tanító személyes példamutatása, lelkesedése és pedagógiai érzéke döntötte el a nevelő-oktatómunka hatékonyságát. A tanítótól elvárták, hogy ne csupán tudásközvetítő legyen, hanem a nemzeti és erkölcsi nevelés tudatos irányítója is. Feladata volt a tanulóknál a vallásos érzület, a hazaszeretet és a munkafegyelem erősítése, összhangban a hivatalos kultúrpolitika céljaival. Klebelsberg megfogalmazása szerint: „Az iskola lelke a tanító, az ő kezében van letéve a tanítás eredménye. Elsősorban rajta áll tehát, hogy az ideális cél, amelyet a tantervek és utasítások kitűznek, meg is valósulhasson. (...) Elkerülhetetlenül szükséges, hogy a tanítót mindennapi munkájában eszmények vezessék!”³²

Összegzésként felmerülhet a kérdés, vajon mennyire volt eredményes a tanítók munkája? Tudtak-e lelket önteni a tantervi szabályozásba? Nehéz lenne ennyi idő távlatából a hozzáadott pedagógiai értéket elemezni, s ez nem is

célja e tanulmánynak. Megállapítható viszont, hogy a pedagógus és a tanterv az eredményesség szempontjából minden időben kölcsönösen hatást gyakorolnak egymásra. Hiába a lelkes, elhivatott tanító, ha rossz és elhibázott szabályozások kötik gúzsba a munkáját. Minden bizonnyal Klebelsberg is ezt ismerhette fel, amikor az infrastrukturális fejlesztéseken túl a népiskolai oktatás tartalmi megújítására is vállalkozott. Sokan kritizálták az elmúlt száz évben ezt a tantervet, hogy az ismeretanyag bővítésére nem vállalkozott, s lényegében az alapkészségek elsajátítására korlátozódott. Ez utóbbiban valószínűleg az anyagi források is szerepet játszottak, amelynek hiánya miatt Klebelsberg igazi álma, a szélesebb körű műveltséget biztosító nyolcosztályos népiskola egyelőre nem valósulhatott meg. A legfontosabb célját azonban elérte, hiszen sikerrel vette fel a küzdelmet a nagy arányú analfabetizmussal. Míg a Trianon utáni Magyarország népességének átlagosan 15%-a volt írástudatlan, ez az arány a 30-as évek elejére 10%-ra csökkent, s a második világháború utáni évekre pedig gyakorlatilag eltűnt a jelenség. Az eredmények alakulásában jelentős szerepet játszott az 1925-ös tanterv, különösen annak a magyar nyelv oktatását szabályozó része.

31 KÖRÖSI, i. m. 3.

32 KÖRÖSI, i. m. 3.